

AZ ÁLTALÁNOS VÁLASZTÓJOG ÉS TISZA ISTVÁN GRÓF

Az általános választójog Magyarországon való behozatalának eszméje immár három hónapja a lehető legintenzívebben foglalkoztatja a közvéleményt. Bár csak egy általános ellen-szenvtől sújtott kormány és egy aktív politikai befolyással alig rendelkező kis csapat karolta fel, az eszme mégis diadalmasan került ki az első előcsatározásokból. A pártszenvedélytől elvakult sajtó nem volt képes az ügyet kifakadásaival agyonütni vagy gúnyolódásaival halálra sebezni, a politikai pártok minden taktikai mesterkedésének nem sikerült a közfigyelmet róla elterelni. A kérdés fel van vetve, befurakodott az emberek agy-velejébe és mindenki kénytelen, akarva nem akarva foglalkozni vele és megfontolás tárgyává tenni — ez pedig azok szemében, a kik az általános választójogban hisznek és tőle Magyarország újjászületését várják, teljesen elegendő. Bármennyire habozzék is valaki egy ily messzire kiható reformtól, bármennyire vonakodjék az általános választójognak politikai hitvallásában szerepet juttatni, — ha elfogulatlanul végig gondolta azokat az eszmemeneteket, a melyeket e kérdés felidéz, végre mégis csak az általános választójog híveinek táborába fog kerülni. Minden nagy eszme — úgy mondják — »előbb fantóm, aztán probléma, végül valóság«. E fejlődési folyamatban az általános választójog nálunk eljutott a második stádiumig: komoly problémává vált. Ily körülmények között el lehet várni mindenkitől, kinek a politikai életben szava van, hogy komolyan foglalkozzék e kérdéssel.

Daczára ennek vajmi kevés komoly érvelést lehetett hallani az elmúlt három hónapos campagne folyamán az általános választójog kérdése körül. Európai szemmel nézve viszonyainkat

szinte hihetetlen, hogy egy oly fontos, a közvéleményt ennyire foglalkoztató kérdésben eddig még alig vett magának valaki annyi fáradságot, hogy a kérdést alaposan, az okok és következmények világos feltárásával odaállítsa a közvélemény elé. Ha eltekintünk Kristóffy József belügyminiszternek bogsáni beszédétől és Tisza István grófnak az »Újság« című napilapban megjelent cikkeitől, valamint ugyancsak Kristóffy belügyminiszternek e cikkekre adott válaszától, az utolsó hónapok politikai és publicisztikai termékei között alig találunk oly nyilatkozatot, mely a kérdés érdemébe behatolt volna. Maguk azok a kiváló politikusok, kik szeretik magukat a »nemzet vezérei«-ként feltüntetni, valósággal szánalmasan vergődnek, a hányszor kénytelenek az általános választójoggal foglalkozni és a kérdést majdnem kizárólag a politikai taktika szempontjából nézik. A kik közöttük az általános titkos választójog híveinek vallják magukat, azoktól még nem hallottuk, mily alakban akarják azt megvalósítani és milyen jelentőséget tulajdonítanak e reformnak a mi különleges viszonyaink szempontjából, a kik pedig az általános választójog ellen foglaltak állást, azok még mindeddig adósak annak a megmagyarázásával, hogy miért tartják azt veszedelmesnek és elvetendőnek még azon érvekkel szemben is, a melyek e reform mellett felhozattak. Az eddig ismeretessé lett adatokkal, a melyek segítségével a kérdés elbírálnak, senki komolyan nem foglalkozott, és így nem csoda, ha a közvéleményben is általános a tájékozatlanság e kérdés horderejéről és várható következményeiről.

Egyetlen egy férfiú akadt eddigelé, a ki az általános választójog elleni aggályainak nyíltan is tudott és mert kifejezést adni, és ez Tisza István gróf volt. Idevonatkozó fejtegetései* úgyszólván teljesen magukban foglalják mindazon érveket, a melyek az általános választójog ellen eddig Magyarországon felhangzottak és így minden, a Tisza gróf cikkei ellen irányuló polémia egyúttal polémia azok ellen, kik az általános választójogot Magyarországra nézve károsnak és veszedelmesnek tartják. A mi részünkről legalább egyetlen egy oly érvet nem hallottunk az általános választójog ellen, mely Tisza gróf cikkeiben is benn nem foglaltatnék és azzal, hogy az ellenzéki lapok e cikkeket helyeslésükkel kísérték, külsőleg is el van ismerve, hogy mindazok, kik a szóbanforgó reform iránt aggá-

* Lásd az »Újság« október 3., 4. és 5-én megjelent cikkeit.

lyokat táplálnak, Tisza István gróf eszmekörében mozognak. Az ő cikkeivel akarunk tehát mi is jelen fejtegetéseinkben foglalkozni.

A mi Tisza István grófnak az általános választójog elleni érvelését illeti, az három főpontból áll. Megállapítván azt, hogy az általános választójogra *szükség nincs*, mert az eddigi, korlátolt választójog alapján egybegyűlt parlament is ő szerinte szíven viselte az alsó osztályok érdekét, Tisza arra a meggyőződésre jut, hogy az egész kérdés csak a szerint bírálendő el, hogy az általános választójog *előmozdítaná-e a nép érdekét?* Erre a kérdésre pedig *tagadólag* felel, mivel nézete szerint az általános választójog csak fokozná a *demagógiát* és egyúttal reázüdítaná Magyarországra a *nemzetiségi veszélyt* is. Mi a magunk részéről elfogadjuk a kérdés ily módon való fölállítását és ugyanezen keretben akarunk mozogni, a mikor Tisza István gróf érvelésével szemben ki akarjuk fejteni:

I. hogy az általános választójogra szükség van, mert az eddigi parlament igenis egyoldalúlag csak a benne képviselt osztályok érdekét képviselte;

II. hogy az általános választójog a nép érdekének előmozdítására alkalmasabb; és

III. hogy a nemzetiségi veszély sem oly nagy, hogy miatta az általános választójogról le kellene mondanunk.

I.

Valóban elfogult, Magyarország állapotát tisztán csak az uralkodó osztály szűk horizontjában néző szem kell ahhoz, hogy valaki kétségbevonja azt, hogy a magyar országgyűlés eddig az alsó néposztályok iránt nem mutatta azt a meleg érdeklődést, a melyet joggal meg lehetett volna követelni tőle. Tisza ezt az állítást meggondolatlanak és igaztalannak mondja. Meggondolatlanak azért, »mert ugyanazon alapgondolatot hirdeti, melylyel a szocziáldemokrácia indokolja és igazolja osztálygyűlöletet szító izgatásait« és igaztalannak azért, mert nézete szerint az utóbbi évek obstrukciós küzdelmeiben ugyan szenvedett az alsóbb néposztály is, de nem jobban mint bármely más osztály, a mi mellett azonban szerinte elismerendő az is, hogy »a mi munka folyt, . . . abban ... az alsó néposztályok iránti közönynek . . . még csak nyomát sem lehetett felfedezni.«

A meggondolatlanság vádjával csak röviden foglalkozunk. A ki meggondolatlanságnak bélyegez egy politikai álláspontot, pusztán csak azért, mert ez az álláspont véletlenül a szociáldemokrácia álláspontja is, az csak arról állít ki magának bizonyítványt, hogy a szociálista mozgalmakat még ma is afféle mumusnak tartja, a milyenek félénk tudósok és politikusok 30—40 évvel ezelőtt tartották. A ki korunk nagy társadalmi átalakulásait figyelemmel kíséri, az éppenséggel nem fog megijedni attól, ha valamely kérdésben együtt fogja találni magát a szociáldemokráciával. És ha valamiben, úgy ebben a kérdésben, a népjogok kiterjesztésének kérdésében, mely nemcsak a szociálizmus ügye, de a liberalizmus ügye is, nem szabad ettől visszariadni. A ki azt állítja, hogy a nép érdekeit csak egy az általános szavazatjog alapján választott parlament fogja igazán szolgálni, a ki — ugyanezt az eszmét kissé ridegbben kifejezve — azt vallja, hogy egy parlament, melyben a nép egy osztálya nincs képviselve, nem képes ezen nem-képviselt osztály érdekeit kellőképen megoltalmazni, az csak hű marad azokhoz az elvekhez, a melyek segítségével a régi rendi alkotmányok kapuit döngették be a mai középosztály érdekében és a legfélénkebb liberális tan sem találhat ebben kivetni valót. A legnagyobb meggondoltság sem tarthat tehát vissza senkit attól, hogy ezt a szempontot hirdesse, ha mindjárt ez a szempont a szociáldemokrácia fegyvertárában szerepel is.

Fontosabb az a kérdés, hogy vajjon csakugyan igaztalan-e az a vád, a mely szerint az eddigi korlátolt választójogon alapuló magyar parlament nem viselte kellőleg szívén az alsó néposztály sorsát? Bár Tisza István gróf e vádat a magyar nemzet meg-rágalmazásának nevezi, kénytelenek vagyunk kifejezést adni azon meggyőződésünknek, hogy ez a vád igenis indokolt.

A magyar parlament politikájában véges-végig *sohasem volt vezető szempont az alsó néposztály érdekeinek felkarolása*. Vezető szempont volt a kiegyezés fenntartása vagy megdöntése, vezető szempont volt a magyar nemzeti törekvések biztosítása, vezető szempont volt talán a magyar középosztály fenntartása is, de az alsó néposztály érdekeinek előmozdítása mindig csak a programokban szerepelt, a törvénykönyvekben csak elvéve találjuk nyomát és az is, a mit bennük találunk, pusztá pepecselésnél aligha több. A *földbirtokpolitika* terén mesterségesen szaporítottuk a hitbizományokat és lekötöttük a földet oly nagy mértékben,

a milyenre alig van másutt példa. Ez állítólag a magyar nemzet támaszát képező egyik elem biztosítására történt, de bizonyynyal nem állt az alsó néposztály érdekében a melynek tagjai kénytelenek Amerikába kivándorolni, hogy ott vásároljanak földet. Az *ipar politika* terén nagy ügyyel-bajjal is alig tudunk néhány szerény lépést megtenni, mivel a leghatékonyabb eszközhez az önálló vámterület felállításához, parlamentünk nem nyúlt vagy nem nyúlhatott. Még ha az önálló vámterület kérdésének kontroverz voltát elismerjük is, egészen bizonyos, hogy ha a vámszövetség politikája előnyére is szolgált a birtokos középosztálynak, a melynek létét az önálló vámterület talán veszélyeztette volna, semmi esetre nem szolgált előnyére a földművelő alsó néposztálynak, a melynek tagjaira nézve — nem lévén mit eladniok — az önálló vámterület teljesen közömbös és legkevésbé volt előnyére annak az alsó néposztálynak, a mely a földművelésben kellő keresetet nem találván, létét csak a magyar ipar megteremtésével biztosíthatta volna. Az *adópolitika* terén a gazdag ember még ma is nagyjában ugyanazon kulcs szerint adózik mint a szegény, a szegény létminimuma még mindig nincs biztosítva és a magas fogyasztási adók is aránytalanul sújtják a szegényeket. Ez állapotok miatt bizonyára nem a középosztály panaszkodik, hanem az alsó néposztály. A *közigazgatási politika* terén egy időben egyenesen rendszer volt, a gentry sorából kikerült közigazgatási tisztviselőket kis királyokká tenni, a kik az alsó néposztályok jogaival és érdekeivel semmit, de semmit sem törődtek, és mikor a közigazgatás államosításának terve a javulásnak legalább reményét felkeltette, parlamentünk azt elbuktatta. *Kultúrpolitikánk* terén parlamentünk soha sem bocsátott annyi anyagi segédeszközt rendelkezésre, a mennyire szükség lett volna, úgy hogy az imi-olvasni nem tudók száma még ma is szerfölött nagy és e mellett néptanítóink oly nyomorúságosan vannak fizetve, hogy nem lehet csodálkoznunk, ha nem mindig sikerül, e hivatásra alkalmas embereket találni. Ez sem a középosztálynak vált kárára, melynek utóvégre is ezer eszköze van rá, hogy fiainak a kellő műveltséget megadja, de igenis az alsó néposztálynak, mely reá van utalva arra a műveltségre, a melyet a népiskolában nyer. *Közegészségügyi politikánkról* egy kiváló tanárunk, dr. Liebermann Leó állapította meg minap azt a szégyenletes tényt, hogy lóverseny díjakra Magyarország évente egy harmaddal többet költ mint közegészségügyi intézményeire, a minek következtében közegészségügyünk botrányosan

rossz.* Ez is oly állapot, a melynek a középosztály kevésbé érzi hátrányát, mint az alsó néposztály. *Igazságügyünk* még ma is oly drága, hogy szegény ember jóformán hozzá sem férhet. *Szociálpolitikai* törvényeink pedig — ha eltekintünk a mezőgazdasági munkások cselédpénztárának satnya intézményétől, egy igen rossz betegsegélyző törvénytől és néhány, az ipar-törvényben foglalt, minden inkább csak nem munkásvédelmi intézkedéstől, úgyszólván egyáltalán nincsenek — ellenben van törvényünk, a melylyel a munkás bizonyos feltételek mellett karhatalommal is reászorítható a munka elvégzésére a középosztályból kikerült munkaadó érdekében. De minek ezt folytatni? Nézzük meg a kivándorlásról szóló statisztikai adatokat, a melyek bizonyítják, mily mértékben kénytelenek az alsó néposztály tagjai új hazát keresni, hol megélhetésük is biztosítva van, és még az is, a ki úgy mint Tisza István gróf hisz abban, hogy a magyar parlament munkájában az alsó néposztályok iránt közöny nem mutatkozott, kénytelen lesz elismerni, hogy a parlament ez irányú törekvésének nagyon gyarlónak és elhibázottnak kellett lennie, hogy ilyen eredményekre vezessen. Mi, megvalljuk, a magyar parlamentnek az alsó néposztályok iránt érzett állítólagos jóindulatában nem tudunk hinni. Hisz valóban csodával volna határos, hogy egy parlament, mely állítólag politikájában állandóan az alsó néposztály javát czélozta, mégis minden intézkedésével ily következetesen elhibázza azt, a mi az alsó néposztály érdekeinek megvédésére alkalmas volna.

Tisza István gróf a parlament mentségére az utolsó évek *obstrukziós harczeit* hozza fel, a melyek megszibbasztották parlamentünket és minden reformmunkára alkalmatlanná tették. Hát tegyük fel, hogy abban az esetben, ha obstrukció nem lett volna, a parlament valóban az alsó néposztályok érdekében fejtett volna ki működést, a mint ezt Tisza gróf hiszi, ha mi e hitében, az előző évek tapasztalatain okulva, nem osztozunk is. De vajjon a parlamentnek ezen nagymérvű obstrukziós tevékenysége nem állt-e szintén némi összefüggésben azzal, hogy parlamentünket nem módosítottuk a társadalmi viszonyok fejlődésével, de meghagytuk abban a formában, melyet neki két generációval mi előttünk adtak. Erős meggyőződésünk szerint a mi terméktelen parlamenti küzdelmeink ugyancsak arra vezethetők vissza, hogy parlamentünk csak a nép egy osztá-

* L. Liebermann Leónak e számunkban közölt cikkét. *Szerk.*

lyának és nem az egész népnek képvisellete. Kitűnik ez már külsőleg is. A magyar nép a legjózanabb népek közé tartozik és mégis parlamentje jogi szőrszálhasogatásoknak él. A magyar nép a legtoleránsabb népek egyike és parlamentje mégis a nemzeti sovinizmust hirdeti egyszerre három irányban, Ausztria felé, Horvátország felé és a nemzetiségek felé, sőt vannak, a kik a magyar imperializmus képében az ország határain túl is hirdetik. A magyar nép a legcsendesebb, leghiggadtabb népek közé tartozik és parlamentje mégis egyike a leglármásabbaknak, legmodortalanabbaknak. Ez a parlament tehát nincs a magyar nép képére alkotva. De igenis, hű mása ez a parlament a magyar középosztály egy nagy részének, mely mindig szerette a jogászai pörlekedéseket, türelmetlen volt idegen fajok iránt és a temperamentumosságát többre becsülte a józanságnál. Már e külső jelek is arra látszanak tehát mutatni, hogy a mi utolsó parlamenti küzdelmeink vajmi kevésbé voltak a magyar nép küzdelmei, de igenis voltak a *magyar középosztály* küzdelmei. *A magyar középosztály eszmeköre az, a mely parlamentünk folytonos közjogi vitatkozásában és apró czivódásaiban visszatükröződik.* Az ebből az osztályból alakult parlament elejétől fogva biznyságot tett arról a szellemről, mely benne uralkodik, a mikor 1867-ben is nem társadalmi és belpolitikai, de közjogi kérdések szerint oszlott különböző pártokra. Az e kérdésekben való előrejutásnak a dolog természete szerint vagy igen lassúnak és csekélynek kellett lennie, vagy nagyobb rázkódtatásokra kellett vezetnie, mert hisz ezekbe a törekvésekbe, a melyek Ausztria és Magyarország között egy újabb rendnek létrehozatalát czéloaták, Ausztria, ha nem is jogilag, de érdemben beleszóllhatott és a magyar álláspont elismertetése sokszor külső akadályokba ütközött. Az e kérdésekkel való folytonos foglalkozás közben a magyar parlament pártpolitikusi mintegy hipnotizálódtak és végre mást sem láttak, mint közjogi kérdést. Ez irányban dolgozták meg választóközönségüket és ez irányban indítottak egyik obstrukciót a másik után. Mert bármi volt ezen obstrukciók indító oka, céljuk egy volt — megbuktatni azt az irányt vagy azt a pártot, a mely az ellenzék közjogi programja érvényesülésének útjában állt. új eszme, mely a figyelmet ezen, ha nem is egészen meddő, de a reájuk fordított fáradsághoz arányítva, bizonyára csekély értékű közjogi küzdelmektől elterelhetette volna, az egy Wekerle-epizódot kivéve nem került bele abba a szűk körbe, a mely a mi

parlamentünk egész gondolatvilága volt. A magukban véve talán helyes nemzeti törekvések fixa ideákká lettek, ezek pedig a monomania egy nemét honosították meg parlamentünkben és ettől kezdve lehetetlen volt mással foglalkozni, mint a magyar közjog titkai kifürkészésével. Ez már betegség volt, melyet másként, mint a parlament felfrissítésével, meggyógyítani nem lehet. Ugyanaz a sovén, osztrákellenes jelszókkal megdolgozott választóközönség, melynek figyelmét soha senki fel nem hívta arra, hogy Ausztrián és az »osztrák párton« kívül a népnek még más ellenségei is vannak, más szellemtől áthatott parlamentet sem fog választani.

Lehet — Tisza István gróf hivatkozik is reá — hogy más államokban az obstrukciós elemek éppen azokból a képviselők közül kerülnek ki, kik az általános szavazati jog útján az alsó néposztály segítségével jutottak a parlamentbe. Hisz mi magunk sem mennénk oly messze, hogy az általános választójogot *minden* obstrukció feltétlenül hatékony ellenszerének tüntessük fel. De a *mi* obstrukcióink határozottan arra vezethetők vissza, hogy pártpolitikai küzdelmeink 38 év óta egyetlen oly főkérdés körül mozogtak, a melyben jelentékeny haladás elérhető nem volt, úgy hogy a küzdelmek mindig élesebb és élesebb formákat öltöttek s végre obstrukcióvá fajultak. Ez a küzdelem nem ugyan az egész magyar népet, melynek egyéb bajai is voltak, de igenis a magyar középosztályt, melynek anyagi érdekei nagyjában ki voltak elégítve, annyira lefoglalta, hogy új gondolat a parlament körébe be nem tudott hatolni. Ez kelti fel a reményt, hogy a mi obstrukcióinknak végük lesz, mihelyt a magyar parlamentarizmus alapjai kitágulnak. A parlament egész szervezete, vérkeringése egészségesebbé fog válni — és valószínű, hogy akkor ugyanúgy nem lesz benne obstrukció, mint a hogy eddigi parlamenti szervezetünk fennállásának első évtizedeiben, a mikor ez a szervezet megfelelt a kevésbé fejlett társadalmi viszonyoknak és még nem volt egészségtelennek mondható, az obstrukció idegen fogalom volt.

Az összefüggés a mi korlátolt szavazati jogunk és a mi meddő kérdések körül mozgó terméktelen parlamenti harcaink közt tehát elvitázhatatlan és még ha koncedálnók is, hogy nyugalmas időben parlamentünk eddigi szervezetében is alkotott volna az alsó néposztályok javát célzó intézményeket és nem viselkedett volna osztályparlament módjára — maga az a tény, hogy e helyett mégis oly kérdésekkel vesződött, melyek lehet-

nek bizonyos egyéb bajokat saját testükön nem érző körök kedvtelése, a melyek azonban a nép javát egy hajszálnyival előbbre nem viszik — fényesen bizonyítja, hogy feladatának megfelelni nem volt képes. Akarta-e vagy nem akarta megoldani az e téren felmerült kérdéseket — meglehetősen mindegy. Összefoglaljuk a mondottakat. Kormányzati politikánk fennebb adott kritikája és ennek a politikának a kivándorlási statisztika számadataiban kifejezésre jutó eredményei mutatják, hogy eddigi parlamentünk valóban nem teljesítette az alsó néposztályok iránti kötelességét. A tények elvitázhatlanok és az a kevés, a mi a nép érdekében úgy mellesleg történt, le nem rontja őket. Már most két dolog lehetséges, vagy az, hogy a parlament saját osztályérdekeit előtérbe helyezvén, nem *akarta* az alsó néposztályokért megtenni azt, a mi kötelessége lett volna, mint azt mi állítjuk, vagy az, hogy az obstrukciós küzdelmek miatt nem *tudta* kötelességeit teljesíteni, mint ezt gróf Tisza István állítja. Bárkinek legyen igaza — a következtetés az, *hogy parlamentünket más, tágabb alapokra kell fektetni, vagy azért, hogy akarjon, vagy azért, hogy tudjon dolgozni a népért.*

II.

A mondottakból az következik, hogy a választójognak a nép széles rétegeire való kiterjesztése korántsem oly szükségtelen, mint a hogyan azt Tisza István gróf állítja. Még ha Tisza álláspontja indokolt volna is és a magyar parlament eddigi politikája valóban szükségtelennek tüntetné fel az általános választójog behozatalát, bele kellene menni annak a kérdésnek megvizsgálásába, hogy ily reform Magyarországra nézve helyes vagy helytelen volna-e, mert hisz nem okvetlenül szükséges reformok is előbbre vihetik az ország dolgát és csak a csökönyös konzervativizmus vár az egyes kérdések megoldásával addig, a míg azt már elodázni nem lehet. Ha ez így van, akkor még inkább kell e kérdéssel foglalkozniuk azoknak, a kik ily természetű reformot szükségesnek is tartanak.

Rögtön előrebocsátjuk, hogy a választójogot *mi sem tartjuk természetes emberi jognak*, a mely mindenkit emberi mivoltánál fogva megillet. Lehet, hogy e részben az általános választójog hívei között is eltérők a nézetek, mert hisz az az »apriorisztikus jelszavakon nyargaló radikalizmus«, a melyet Tisza István gróf említ, bizonyára hívőkre talál nálunk is, — de mi a magunk részéről ezekről az érvekről szívesen lemond-

dunk. Azon a téren akarjuk felvenni a vitát, a melyekre azt Tisza vitte, és igen szívesen elfogadjuk Tisza István gróf megállapítását, a mely szerint a döntő szempont a választójog kérdésének megítélésénél az, »hogy a nemzeti organizmus egészséges erőteljes, sikeres működését hogyan biztosíthatjuk legjobban«.

A nemzeti demokrácia alapelvét rövidebben és praegnansabban kifejezni alig lehet, mint Balzac azon szavaival: *la politique, c'est l'art de faire régner l'opinion publique*, a politika a közvélemény érvényrejuttatásának művészete. A népképviselési rendszer egész törekvése oda irányul, hogy *a mindenkori közvélemény legyen döntő az ország sorsának intézésében*. Ez a közvélemény pedig kialakul a nép egyes tagjainak meggyőződéseiből, nézeteiből, kívánságaiból és sejtelmeiből, a melyek létrejöttét befolyásolják egyfelől a nép valósággal érzett szükségletei, másfelől a nép vezéreinek, intelligenciájának, sajtójának szabad agitációja. *Teljes* a népképviselési szervezet akkor, ha mindenki, kinek az ország sorsának intézésére vonatkozólag valami meggyőződése, nézete, kívánsága vagy sejtelme van, ezt saját szavazatának erejével érvényesítheti is, és *tökéletes* ez a szervezet akkor, ha a nép vezérei, annak intelligenciája és sajtója vissza nem élnek befolyásukkal és a nép, — szükségleteinek világos belátásával, — ellenőrizni képes őket. A kérdés az, hogy miként körvonalozhatjuk azokat az elemeket, a melyeknek nézeteiből a közvélemény kialakul és a melyeknek ezért a népképviselés összealkotásánál is szerepet kell juttatni, és hogy hol van az a határ, a mely a politikai jogok gyakorlatára érett és az arra nem érett elemeket egymástól elválasztja. A politikai érettség fogalmával az általános választójog ellenfelei csak úgy dobálóznak, de eddig még senki sem kísérelte meg a politikai érettség ismérveinek megállapítását — és nem tette ezt Tisza István gróf sem.

Ha *politikailag éretteknek* pusztán csak azokat tekintjük, a kik teljesen világos fogalommal bírnak az állam szükségleteiről, feladatáról és céljáról, az ország nemzetközi helyzetéről és belső erejéről, az egyes politikai kérdések jelentőségéről és következményeiről, szóval mindarról, a mit jó politikusnak meg kell gondolni — akkor, igaz, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy nem kiterjeszteni, de megszorítani kell a választójogot. Ha attól, a kit politikailag éretteknek mondunk, megkövetelnek azt, hogy legyen neki megállapodott nézete arról, hogy az ország dolgában mit kell tenni, — oly nézete, melyet semmiféle agitáció még

nem tud dönteni, akkor pár ezer szavazónál többet talán egy államban sem fogunk találni. De a politikai érettség ily magas mértékének alkalmazása mellett a legjobb esetben is csak felvilágosodott abszolútizmus tanaihoz jutunk el,- és ily fogalmak mellett népképviseleti alkotmány soha és sehol meg nem állhatott volna. Feltételezzük, hogy Tisza István gróf sem akarta a politikai érettséget ily magas mértékkel mérni és megengedhetőnek tartotta azt, hogy politikai jogokkal olyanok is felruháztassanak, a kik vezetésre szorulnak, kik hazájuk helyzetéről és szükségleteiről csak homályos képpel bírnak, a kiknek arra vonatkozólag, hogy mit kell az ország sorsának intézésében tenni, önálló nézeteik nincsenek, de nem is lehetnek, és a kik ezért nézeteikben azokhoz a pártvezérekhez alkalmazkodnak, a kik leginkább képesek velük elhitetni, hogy politikájuk szükségleteiknek megfelel. Ezzel tehát máris meg van nyitva az út egy bizonyos demagógiának, a melytől Tisza annyira fél, és valóban ő is alig fogja tagadni, hogy ily demagógia Magyarországon a korlátolt választójog alapján is létezett.

Ha ily körülmények között a politikai érettség legmagasabb mértékét nem alkalmazhatjuk, felmerül az a kérdés, melyik az a mérték, a melyet alkalmaznunk kell.

A feleletet erre megtalálhatjuk, ha szem előtt tartjuk, hogy a népképviselet célja a közvélemény érvényrejuttatása. A népképviseletnek olyannak kell lennie, hogy *mindazok*, a kik az országot érintő nagy kérdések csak valamelyikéről is határozottan körvonalozható meggyőződéssel, nézettel vagy óhajokkal bírnak, akár mert önmaguk érzik e szükségleteket, akár mert vesetőiknek sikerült őket ily meggyőződésekre, nézetekre és óhajokra bírni, szavazatuknak erejével képviselve legyenek a parlamentben is, hogy ott számarányuknak megfelelő befolyást gyakorolhassanak a közügyek intézésére. Egy óvatosabb liberalizmus doktrínái talán kifogásolni valót találnak abban, hogy valamely nézet képviselőinek pusztá számaránya legyen a döntő mozzanat, de voltaképpen ez csak a népképviselőt lényegéből folyik, mert a nézetek belső értékének objektív mértékkel való megállapítása soha sem lehetséges és a legbiztosabb út az államok békés fejlődéséhez mindig ez, mely a népek többségének akaratához simul. *Ezért a politikai jogok megállapításánál törekedni kell arra, hogy minden az országban képviselt nézet a parlamentben is képviselve legyen, hogy ezen különböző nézetek a teljes nyilvánosság világánál ott ütközhessenek össze, a hol érvényre juttatá-*

sukra lehetőség is kínálkozik és a hol azzal a súlylyal, a melyet képviselnek hatást gyakorolhatnak az ország ügyeinek vezetésére is. Ha egyes osztályok nézeteit és törekvéseit elzárjuk az elől, hogy a parlamentben is kifejezésre jussanak, politikai osztálygyűlöletet teremtünk. Ha egyes fajok vagy nemzetiségek óhajait és vágyait kirekesztjük a parlamentből, politikai fajgyűlöletet idézünk elő. Mindkettő elégületlenségre, az igaztalan bánásmód érzésének felkeltésére vezet és végre erupciókat, forradalmi tüneteket idéz elő, a melyek egyenesen a parlament ellen irányulnak azon parlament ellen, melynek legszebb hivatása az, hogy a nép összes elemeinek egymástól eltérő nézeteit és meggyőződéseit magasabb harmóniában oldja fel.

A mai Magyarország közállapotait vizsgálva senki sem fogja állítani, hogy a mi parlamentünkben mind az képviselve volna, a mi nézet és óhaj a nép széles rétegeiben az ország sorsának intézésére vonatkozólag felmerült, hogy mindazok benn volnának az alkotmány sánczaiban, a kiknek arra való érettségét kétségbevonni nem lehet. Egész nagy pártok, oly pártok, a melyek számarányuknál fogva igen jelentékenyek és a melyek nézeteikkel és meggyőződésükkel erősen befolyásolják már az egész nemzet közvéleményét is, a parlamentből ki vannak zárva, és kénytelenek annak kapuit döngetni, hogy bebocsátást nyerjenek. Nem a parlamentbe«, hanem a parlament *ellen* iparkodván érvényesülni, a politikai harcoknak egy része a nemzet akaratának legfőbb szervét képező parlamenten kívül folyik le, és erről nem lehet állítani, hogy ez a nemzeti organizmus erőteljes, egészséges, és sikeres működése volna. Meg kell tehát találni azt a formulát, mely ezekre nézve megnyitja az alkotmány sánczait, mert különben tartani lehet attól, hogy ők egyenesen a nélkülök gyakorolt és ezért tényleg vagy színleg ellenük irányuló alkotmányosság ellen volnának kénytelenek fordulni.

Ezt a formulát pedig nézetünk szerint igen helyesen állapította meg a jelenlegi kormány akkor, a mikor *az írni-olvasni tudás által, de csak ez által, korlátolt általános választójog alapjára helyezkedett*, a mely talán az alkotmány sánczain kívül hagyja egyelőre a román havasi pásztort és a drótos tótot, a kiknek még megmagyarázni sem lehet az ország dolgára vonatkozó egyes kérdéseket, mert minden kultúrától teljesen el vannak zárva, mely azonban alkalmas arra, hogy a parlamentben szerepet adjon azoknak az elemeknek, a melyek a magyar parlamenta-

rizmus megalkotása óta felküzdötték már magukat addig, hogy a közvéleményre befolyást gyakoroljanak és a melyeknek ezért tért is kell engedni. A választójognak ez a formája éppen azért, mert általános és egyszerű, sokkal előnyösebb, mint a *cenzus leszállítása*, a melyért Tisza István gróf is szót emel. Előnyösebb mindenekelőtt azért, mert a cenzus leszállítása is csak akkor vezetne az elérendő célhoz, — a kultúrailag és társadalmilag megerősödött néposztályoknak a parlamentbe való bevonásához, — ha a választók számát körülbelül úgy a jelenlegi választók harmadfélszeresére emelnék, úgy mint az írni-olvasni tudáshoz kötött általános választójog, mert hisz nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a mai társadalmi kultúra a 40-es évek társadalmi kultúrájához legalább is úgy aránylik, mint 2,6 az 1hez. De előnyösebb másodszer azért is, mert a cenzus leszállítása csak azoknak előnyös, a kik megint szeretnének valami mesterségesen megkonstruált formulával bizonyos elemeket kirekeszteni a mai parlamentből, a mi megint felkeltené az igazságtalanság érzetét és lényegében nem orvosolná a mai állapot legkirívóbb hibáját, — egészen eltekintve attól, hogy ez a rendszer éppen nem az érettség és nagyobb intelligencia ismérvein épülne fel, mint ezt állítólag Tisza István gróf is óhajtja.

Mivel pedig ilyen természetű, a lehető legalacsonyabb értelmi feltételekhez kötött általános választójogról van szó, azok a *külföldi példák* is, a melyeket Tisza István gróf czikkeiben rémképül fest olvasói elé, helyt nem állhatnak. A magyar kormány terve az, hogy a választók számát az eddigi 1.048,976-ról 2.621,894-re emelje fel, míg az egész 24 éven felüli férfilekosság 3.895,541, az egész 20 éven felüli férfilekosság 4.322,960 főre rúg. Míg eddig a népesség 6,29 százaléka szavazott, a jövőben a népesség 15,74 százaléka fog szavazni. Ez a reform nem oly radikális, a milyennek Tisza festi, mert ha azon államok példáját követnők, a melyekre Tisza István gróf elrettentő példaként hivatkozik és az általános választójogot minden 20 éven felüli állampolgárra kiterjesztenék, a választójogot a népesség 25-95 százalékára kellene kiterjesztenünk. Ily radikális reformról nálunk nincsen szó, semmi felelős faktor nem akarja nálunk az általános választójogot a francia vagy német kaptafa szerint megállapítani és ezért Tisza István grófnak a külföldi államok választórendszerének teljes általánosításából levezetett konzekvenciái, még ha magukban helyt állának is, bizonyító

erővel nem bírnak, mert oly rendszerre vonatkoznak, mely nálunk nincs tervbe véve.

De a példák egyenként véve is helytelenek. A mi *Franciaországot* illeti, igaz, hogy III. Napoleon az addig óvatos, mesterséges módon a középosztály előnyére kiépített népképviselőnek az általános választójogra való fektetésével a maga abszolutisztikus uralmának vetette meg szilárd alapját és mai francia demokratáktól is halljuk, hogy az általános választójog hatalmas intézménye egy tizenegy évig tartó abszolutizmussal drágán volt megfizetve. De az ugrás Franciaországban kétszer nagyobb volt mint az, a mire mi készülünk és ha igaz is az a tény, hogy ez a reform mégis egy ily természetű abszolutisztikus uralom fönntartására szolgált, el kell ismerni azt is, hogy az általános választójog is segítette Franciaországot, lerázni az abszolutizmus bilincseit és oda vinni a dolgokat, hogy Franciaország politikailag is ismét a civilizáció élén halad. *Németországban* szintén egy minden inkább csak nem demokrata hajlamú államférfiú honosította meg az általános választójogot, de nem azért, mint Tisza állítja, hogy a szabadelvű német középosztály politikai hatalmát megtörje, hanem azért, hogy az egységes nemzeti gondolatot megvédje a partikularisztikus törekvésekkel szemben. Ez neki sikerült is, és így az általános választójognak itt is nem nemzetbontó, de nemzetépítő hatása volt. *Belgiumra* nézve még csak az sem áll, hogy egy a szabadelvűek által megfontolatlanul alkotott radikális választólóreform ölte volna meg a szabadelvű pártot, mert a szabadelvű párt ott tönkre ment az ő mindig félmegoldásokat kereső óvatos doktrinarizmusa miatt nem legesekélyebb részben azért, mert az általános választójogra nem tudta magát elhatározni, és az általános választójog elvét 1899-ben klerikális többség vitte bele a belga alkotmányba, még pedig, hogy az a szabadelvűeknek ne válják hasznára, a többszavazatok intézményével korrumpálva. *Ausztriában* pedig általános választójogról még ma sem beszélhetünk. Az osztrák parlament a világ legmesterkétebb szervezete, mely minden inkább, csak nem az osztrák nép nézeteinek tükörképe. Csak természetes, hogy ott, a hol az egész alkotmány bevallottan az osztályérdekek alapján épül fel, úgy hogy a vezető osztályok többséggel rendelkeznek, a hol azonban egyidejűleg a többségből kizárt osztályoknak nagylelkűen megadják azt a jogot, hogy mint egy állandó kisebbség a parlamenten belül a mandátum által adott fegyverekkel is szót emeljen a maga védelmére, ez a kisebbség

robbantó erővel szétfeszíteni igyekeznek a létező hamis és meszterkelt kereteket. Reflektáltunk ezekre a Tisza által felhozott külföldi példákra, bár azt tartjuk, hogy a választási reformok politikai következményeire nézve más államok viszonyai mérvadóak nem lehetnek és bár akkor is, ha mindezen példák helyesen lettek volna felhozva, nem következnek semmi a nálunk felmerült választójog tervekhez nézve, mert ezek egészen más választójog behozatalát czélozzák.

De igenis tanulságosak a külföldi példák a választójog kiterjesztésével elért társadalmi hatásokra vonatkozólag. Ha tanulmány tárgyává tesszük például Anglia társadalmi és politikai állapotait az 1832. évi első nagy választójogi reform előtt, meglepő az a hasonlatosság, a melyet ez állapotok a jelen Magyarország közállapotaival felmutatnak. A mikor elfogulatlan írók a választójog kiterjesztése előtti Anglia közviszonyait írják le, egészen az a benyomásunk, mintha a mai Magyarország kritikáját adnák. Bebizonyítjuk ezt néhány idézettel M. Ostrogorski egyik könyvéből, aki »La Démocratie et l'Organisation des Parties Politiques« című művében ezeket írja az 1832 előtti Angliáról:

»Az angol politikai társadalom képe az átalakulás előtt egy szóval jelezhető: az egy arisztokrata osztály abszolút uralma volt. Ez az osztály nem kasztprivilegiumok alapján gyakorolta hatalmát; nem volt törvényes korlátokkal elválasztva a népesség többi részétől. Hatalma kizárólag vagyonán és társadalmi befolyásán nyugodott... Ezen magántermészetű befolyást erősítette a vidéki nemeseknek köztekintélylyel való felruházások is, azon szerep által, a melyet megyéjüknek önkormányzatában játszottak... Minden negyedévben összejöttek megyéjük székhelyén, hogy negyedéves üléseiket megtartsák.« »Ezek a gyűlések az uralkodó osztály valóságos rendez-vous-jai voltak...

Azokat az érzelmeket, a melyek e helyzetben keletkeztek ez osztály tagjaiban, átvitték a mindennapi életbe, ezekből vonták le társadalmi és politikai meggyőződéseiket ... Az a tény, hogy valaki osztozott e felfogásokban, minősítette az embert arra, hogy ez osztály tagjává legyen, ez szolgált neki útlevélül, egyszóval, ez tette őt »úr«-rá. A nélkül, hogy világosan definiálva lett volna, az »úr«-ról való fogalom volt a vezető osztály társadalmi szabadságlevele... Csak a földbirtokosokról tartották, hogy az ország sorsában igazán érdekelve vannak... A kiknek vagyonuk nem volt, vagy csak ingó vagyonuk volt, azok minden pillanatban lerázhatták a port lábukról, azok csak

kalandorok voltak. Magukat tekintvén egyedül uraknak, a földbirtokosok külön társaságot képeztek, jobban mondva, ők képezték a jó társaságot. Az az ember; a ki üzlettel foglalkozott, még ha bankár volt is, nem tartozott a jó társasághoz.....

»Ugyanez állt a szabad foglalkozásokra nézve. Írók, művészek nem bocsáttattak be a jó társaságba. De ha valaki a középosztályból intelligenciájával, munkájával fölemelkedett, ha úgy élt, mint az urak, semmi sem gátolta meg, hogy fölvétesse az uralkodó osztály körébe, mert hisz törvényes korlát az osztályok között nem volt... A politikai mechanizmus ily körülmények közt igen egyszerű volt. A képviselőválasztások előtt a befolyásosabb vidéki nemesek összegyűltek és megállapodtak a jelölt személyében. Az osztályukhoz tartozók bizalomból vagy szokásból elfogadták a jelöltet, a többi, a magas cenzus miatt kevésszámú választó egész existenciájánál fogva megszokta a nagy földbirtokosok felé való gravitálást.«

»Különben skrupulus nélkül megvásárolták a szavazókat, egészen eltekintve azon kis helyektől, melyekben egészben és egyszerre meg lehetett vásárolni a mandátumot... A megválasztottak túlnyomó részben arisztokraták voltak vagy olyanok, kikre az arisztokraták számíthattak... Független gondolkozású elem igen kevés volt — a társadalmi fegyelem elvégezte a politikai fegyelem dolgát is... A parlament »a gentleman-ek első klubja« volt, ha tagjainak valamelyike az összhangot meg akarta zavarni, eltávolították, mint valami hivatlan vendéget egy szalonból... Az arisztokraták fiai és egyáltalán a fiatal emberek, a kik a szalonok és klubok élvezeteire és szórakozásaira súlyt fektettek, vidéki nemesemberek — ezek voltak azok, a kik mandátumokat bírtak, mert lassanként *bon ton*-ná, vált a vidéki nemesek körében, hogy évente néhány hónapot a fővárosban töltsenek. A törvényjavaslatok fölötti viták alig érdekelték őket, ritkán és csak nagy ütközetek napján jelentek meg a házban, akkor, a mikor az egész csapatot és még a hátvédet is behívták a szavazatok szaporítására... A nagy közönség és kevéssé érdeklődött a politika iránt. Ez csak az elite szenvedélye, az arisztokrácia sportja volt.«

»A nemzet nagy tömegét alig érte a világosságnak vagy melegségnek csak egy kis sugara is az urak ezen társaságából... Ez az uralkodó osztály semmit sem tett azért, hogy kivonja a tömegeket abból a tudatlanságból, a melyben nyomorgóit vagy hogy öntudatai erősítse azzal, hogy nekik is van közük a hazához.«

Nem egészen reá talál e Anglia 1832 előtti közállapotainak eme képe, a mely csak a választójog kiterjesztésével módosult, Magyarország mai viszonyaira is. Ha igen, úgy ez azt bizonyítja, hogy mi ma ott tartunk, a hol Anglia tartott 70 évvel ezelőtt és hogy mi azt akarjuk megtenni, a mit Anglia már akkor megtett. Ha elfogadnék is azt az álláspontot, hogy kultúráilag haladottabb országokhoz a mi állapotainkat nem viszonyíthatjuk, *annyira talán mégis vagyunk már, hogy 70 évi késedelemmel követhessük a nyugati civilizációt.*

A népképviselési elvekkel a rendi társadalmat 1789-ben döntötte meg a francia forradalom. Hozzánk ez a mozgalom 50 év múlva vetette ide hullámaint s csak 1848-ban követték az európai példát. A mikor mi ezt tettük, abban az időben Franciaországot már csak rövid idő választotta el az általános választójogtól, mely 1851-ben lépett életbe. Azóta pedig ismét eltelt 54 esztendő. Vájjon nincs-e itt az ideje, hogy ezt a lépést is utánozzuk oly időben, a mikor künn már egész más problémák foglalkoztatják a népeket, oly problémák, a melyek talán csak újabb 50 év eltelte után fognak eljutni hozzánk?

A mondottakból ezt következtetjük, hogy az általános választójog Magyarországon tervbe vett formájára népünk igenis megérett. Hátra van most még a *demagógiától való félelem*, a melynek Tisza István gróf oly élénken ad kifejezést. Ezt a félelmet Tisza abból a körülményből vonja le, hogy nálunk a választójoggal fel nem ruházott népréteg, mely szerinte terrorizmussal az utolsó választásokat is eldöntötte, a legalacsonyabb fajta demagógia könnyű prédájának bizonyult, úgy hogy az országot neki ki nem szabad szolgáltatnunk, hanem meg kell hagynunk a vezetést az intelligencia kezében. Erre egy egész sor ellenvetéssel lehet felelni.

Mindenekelőtt is csak igen korlátolt mértékben állítható, hogy a nem választók terrorizmusa döntötte el a választásokat. Egy-egy kerületben, lehet, megesett ez is, de általában véve azt kell mondanunk, hogy a választói joggal felruházott tömegekben ép úgy sikerült »a legképtelenebb ráfogásokkal, a legvakmerőbb ámtításokkal és a leglehetőlenebb ígéretekkel fanatizmust kelteni«, mint a választójoggal fel nem ruházott tömegekben. Ha ez így van — és tagadni ezt alig lehet — akkor ebből az következik, hogy egy a jelenlegi méretekben korlátolt választójog sem képes biztosítékot a demagógia ellen. De ott, a hol a nem-

választók terrorizmusa abban nyilvánult meg, hogy a választókat megtámadták és erőszakkal megakadályozták a választó-helyiségbe való eljutásban — a mi szintén előfordult — nem-e szolgáltattak ezzel ezek a nem-választók egyenesen újabb bizonyítékot arra, hogy választójoggal való felruházásuk el nem odázható? Ha nekik is meg lett volna az a joguk, hogy akaratukat szava-zatuk erejével érvényesítsék, ha ők is be lettek volna vonva a pártjaik részéről fegyelmezett választók közé, nem lettek volna kénytelenek, az erőszakhoz és terrorizmushoz nyúlni, hogy véleményüket kifejezésre juttassák és a választás kimenetelét ily módon befolyásolják. Éppen az a körülmény, hogy ők még politikai jogok nélküli állapotukban is érezték annak szükségét, hogy akaratukat érvényesíteni törekedjenek, bizonyítja leg-jobbban, hogy vannak oly tömegek, melyek politikai jogokkal nem rendelkeznek, bár vannak politikai nézeteik és meggyőző-déseik, melyeket érvényre akarnak juttatni. A mi pedig a veze-tésnek az intelligencia kezében való meghagyását illeti, ez — legalább Tisza István gróf eszmemenetében — talán helyes volna akkor, ha ezt állíthatnók, hogy az intelligencia vezetése eddig jó irányban mozgott. De mihelyt kitűnt, hogy ez az intelligencia meddő közjogi játékok folytatásánál többre nem képes, hogy az ország bajait nem látja, ellenben veszedelmes konfliktusokba sodorja az országot, valóban nehéz belátni, hogy miért kelljen mégis ennek az intelligenciának gazdálkodását tovább folytatni.

Objektíve nézve közállapotainkat, úgy áll a dolog, hogy demagógia most is van, általános választójog mellett is lesz. A különbség csak az, hogy most ez a demagógia a közép-osztály, a Tisza által oly nagyra tartott »intelligencia« szűk eszmekörében mozog, míg általános választójog mellett — erre vallanak legalább a külföldi példák — a nép kegyéért versengő pártok előreláthatólag rá lesznek kényszerítve arra, hogy olyan jelszavakat keressenek, a melyek a nép valóságos reális érdekeit érintik. Ha az igazi szociálista eszmék iránt különben kevésbé fogékony alföldi népben a szociálizmus annyira elterjed-hetett, mint a hogyan el van terjedve, az majdnem kizárólag arra vezethető vissza, hogy a nép fogékonysággal bír az ilyen, reális érdekei köréből vett jelszók iránt. Ha a választók nagyobb számuk miatt kevésbé lesznek megvásárolhatók, akkor a kép-viselők is kénytelenek lesznek választóikat nem pénzzel, tiltott módon, de hasznos programokkal megengedett módon meg-

vesztegetni. Ez lényeges javulás lesz a mai állapotokhoz képest akkor is, ha e kérdések körül ugyanolyan demagógia fejlődne ki, a milyennek eddig választóközönségünkben a meddő közjogi kérdések terén prédája volt.

Igazán tökéletes népképviselői szervezet, igaz, csak ott lehetséges, a hol minden demagógiának útját állja egyfelől a népnek világos belátása valódi szükségleteiről, másfelől a vezetők higgadt önmérséklete. Nálunk még sem az egyik, sem a másik nincsen meg, mert sem népünk, sem intelligenciánk nem áll azon a magas fokon, a hol a demagógia lehetetlenné válnék, így tehát demagógia van és lesz még egy darabig minálunk is. Ennek az állapotnak megszűnése csak a politikai műveltség fokozódásától remélhető, ez pedig függ ugyan az általános kulturális haladástól is, de függ a nép politikai érzékének élesítésétől is, a mely csak igen széles alapokon felépült oly választójog mellett várható, a hol a választók nem anyagi előnyök miatt, de meggyőződésből szavaznak. Az általános választójog mindenütt tapasztalt nevelő hatása érvényesülni fog nálunk is egyfelől úgy, hogy az ismételt választási urna elé kerülő nép mindinkább rá lesz szorítva, hogy politikai meggyőződéssel számot vessen és azt esetleg revideálja, és másfelől úgy, hogy a nép bizalmáért versenyző politikusok is mindinkább kénytelenek lesznek a nép valóságos érdekeit felkarolni. Ez a nevelő hatás pedig nem az utolsó előnye az általános választójognak. Hogy tehát ismét összegezzük a mondottakat, mi az általános választójognak a behozataláról igen is azt tartjuk, hogy az »a nemzeti organizmus egészséges, erőteljes és sikeres működését« legjobban biztosítja, nem doktrinair okoknál fogva, hanem mert vannak népünkben politikailag érett elemek, a melyek a választójogból ki vannak zárva, és a melyek az írni-olvasni tudáshoz kötött választójoggal vonhatók be legjobban az alkotmány sánczaiba. Csak ily reform képes megváltoztatni parlamentünk eddigi szűk keretek közt mozgó szellemét, a mire pedig nélkülözhetetlen szükség van. A demagógia akkor sem lesz nagyobb mint most, ha lesz, a népjólét kérdései körül fog forogni és nem meddő, kisz jelentőségű közjogi kérdések körül és félni tőle annál kevésbé kell, mivel éppen az általános választójog nagy nevelőhatásával a legjobb szer oly érettebb közvélemény megteremtésére, a melyben a demagógia talajt nem talál. Az általános választójog tehát feltétlenül a nép érdekeinek megóvására alkalmasabb parlamentet fog teremteni.

III.

Hátra van most még az a kérdés, hogy az általános választójognak nézetünk szerint nem csak eddigi állapotaink miatt szükséges, de magában véve is czélszerű behozatalát nem kellene-e mégis elejtenünk azon oknál fogva, mert az *Magyarország nemzetiségi viszonyaira* való tekintettel veszélyekkel járhat. Létezik-e ily veszély és ha igen, valóban oly nagy-e az, hogy miatta inkább az eddigi politika hínárjában kellene tovább vergődnünk? Ez a kérdés, a melyre még választ kell adnunk. Megítélése függ részben az ily irányban végzett statisztikai kutatások eredményétől, részben egyéb körülmények mérlegelésétől.

Az idevonatkozó *statisztikai adatok* a Kristóffy József belügyminiszter és Tisza István gróf között kifejlődött polémiából már ismeretesek és mi egyszerű rekapitulációjukra szorítkozhatunk. Az egész ország választóit összefoglalva a következő táblázat tünteti fel a nemzetiségi szavazatok arányát a jelenlegi választórendszerben (1.048,976 választó mellett) és a kormány által tervezett, a betöltött 24-ik évhez és az írni-olvasni tudáshoz kötött választórendszerben (2.621,894 választó mellett). Van e szerint:

az eddigi		az új	a nemzetiség aránya
	rendszerben	rendszerben	az összes lakos- sághoz viszonyítva
magyar	56,2	61,4	51,4
német	12,7	14,8	11,8
tót.....	11,4	11,5	119
román.....	11,2	7,2	16,7
ruthén	2,9	0,4	2,5
horvát.....	1,2	1,2	1,1
szerb	2,8	2,3	2,6
egyéb	1,6	1,2	2,0

Ha feltesszük, hogy politikai szempontból csak a magyar választók megbízhatók, akkor is, az összefoglaló számokat tekintve, a kormány által tervezett választórendszer a magyarság szempontjából előnyösebbnek mutatkoznék még az eddigi rendszernél is. Tisza István grófnak azonban feltétlenül igaza van abban, hogy ezek az összefoglaló számok, nem megbízhatók, mert hisz lehet, hogy a magyarság igen számos kerületben csak mint kisebbség szerepel s így csak az összefoglaló számokat teszi kedvezőbbekké, míg a magyarok által dominált

választókerületek azért csakugyan csökkenhetnének. Ennélfogva fontosabbak azok az adatok, a melyek az egyes kerületek választóinak nemzetiségi viszonyait tüntetik fel. Ezeket Kristóffy József belügyminiszter úgy tünteti fel, hogy magyar anyanyelvű a, kerületek választóinak száma

	az eddigi rendszerben	az új rendszer mellett
75—100% erejéig	180	187 kerületben
50—75% »	49	56 »
25—50% »	55	55 »
0—25% »	129	115 »

Vagyis míg ma 413 kerület közül 229 kerületben van a magyarság abszolút többségben, addig jövőre 243 kerületben lenne többségben, e szempontból tehát 14 kerületben javulna a helyzet.* Ez adatok abban a határban, a melyben a statisztika egyáltalán bizonyítóképes, azt mutatják, hogy a magyarság helyzete az új választójogban nem hogy megromlanék, de ellenkezőleg megjavulna. Még *a választókerületek újabb, arányos beosztása mellett is* ilyen helyzetben száz meg száz mód fog akadni a *magyar hegemonia feltétlen biztosítására*, annál inkább, mivel lehetséges, az amúgy is már túlnyomó részben magyar választóknak nagyobb képviselőt biztosítani. Egyáltalában — mivel az írni-olvasni tudók száma a magyar valamint a magyar nemzeti szempontból mindig megbízhatónak mutatkozott német vidéken aránytalanul nagyobb, mint a nemzetiségi vidékeken, — a dolog természetében rejlik, hogy a választókerületeknek az új rendszerben választójoggal bíró egyének arányában való megállapítása is csak oda vezetne, hogy a magyar és német kerületek területileg sokkal kisebbek volnának, mint a nemzetiségi vidékeken alakított kerületek, azaz egy bizonyos abszolút népességű terület magyar és német vidéken jóval több képviselőt fogna az országgyűlésbe küldhetni, mint más, nemzetiségi vidéken.

A statisztika azonban egymagában nem döntő és Tisza igen helyesen utal reá arra, hogy meg kell vizsgálni azt is, vajjon *minő elemekből* fog alakulni a nemzetiségi többség az egyes kerületekben. »Hiszen többségben vannak — mondja ő — a nem magyar ajkú választók a választókerületek tetemes

* L. Kristóffy József belügyminiszter nyilatkozatát „Az Újság” 1905 szept. 7-iki számában.

részében ma is, de ez a többség legtöbb helyütt oly elemekből alakul, melyek legalább részben emanczipálni tudják a nemzetiségi izgatok befolyása alul magukat s a magyar intelligencia, a magyar nemzeti politika számára hozzáférhetők. Innen van az, hogy a magyar politika kerül ki győztesen az urnából nemzetiségi kerületeink túlnyomó részében is.« Hát vajjon igaz-e az a kép, a melyet Tisza István gróf fest a viszonyokról és igaz-e az, hogy a kerületek okvetlenül a nemzetiségi izgatás martalékaivá lesznek, mihelyt a nemzetiségi intelligencia kezéből elvonjuk a vezetést?

A ki a nemzetiségi vidékek viszonyait ismeri, az tisztában van azzal, hogy a *nemzetiségi agitációt* első sorban nem a tömeg folytatja, de az az egynéhány ügyvéd, pap és tanító, a ki ott az *intelligenciát* képviseli. A nagy tömegek politikailag eddig önállóan nem igen mozdultak meg és feltétlenül befolyásuk alatt állnak vagy a szolgabíróknak, vagy saját intelligenciájuknak. Ez most is így van, a jövőben is ugyanígy lesz. A különbség csak az, hogy azok, a kik eddig 400 román parasztot vezettek, a jövőben épp úgy fognak 1000 román parasztnak dirigálni. Az a körülmény, hogy a tömegek fognak szavazni, teljességgel nem változtat a dolgon, mert ez a tömeg ugyanazon befolyások után fog indulni, mint eddig, a különbség csak az lesz, hogy ezek a befolyások egyszerűen a szavazatok nagyobb számával fognak érvényesülni az ellenkező befolyás alatt álló szavazatok nagyobb számával szemben.

Ha tehát eddig sikerült, nemzetiségeink kerületei túlnyomó részében is a magyar politikát győzelemre vinni, ez nem azért történt, mert az eddigi választók keretében a nemzetiségi izgatásnak nem volt talaja, hanem azért nem, mert az említett befolyások nem ebben a szellemben érvényesültek. Eltekintve a magyarság érdekében működő közigazgatási közegek befolyásától, a mely annál nagyobb, minél mélyebb néprétegekbe hatolunk be, a nemzetiségi intelligencia befolyása sem fog másként érvényesülni — részben talán nemzetiségi irányban, de részben bizonyára a magyar politikai álláspont érdekében — mint eddig. Ezen intelligencia sorában ugyanis van mindig tetemes számú egyén, ki jóindulattal van a magyar vezető elem politikája iránt, nem annyira azért, mert ez az ő meggyőződése, hanem azért, mert ettől holmi előnyöket vár, akár állami kongrua, akár valami tanítói jutalék, akár valami hatósági jóakarát képében. Ez hozta a nemzetiségi kerületeket a kormány-

párt táborába. Teljes önámítás, ha Tisza István gróf feltételezi, hogy azok a nemzetiségi választók, kik kormánypárti képviselőket választottak, »a magyar intelligenzia befolyása« alatt álltak. Egész más befolyások hatottak itt közre, ezek a befolyások érintetlenül meg fognak maradni az általános választójog esetében is és semmi ok sincs feltételezni azt, hogy ezen kerületek ugyanazon befolyások alatt az általános választójog behozatala után azonnal pusztán vagy akár csak túlnyomó részben is nemzetiségi képviselőket fognának a parlamentbe küldeni.

Ily körülmények közt nem komoly dolog, ha Tisza István gróf az általános választójog mellett a parlamentbe bejutott *nem magyar képviselők* számát 100—150-re teszi. A valószínűség a mellett szól, hogy a nemzetiségek általános választójog mellett csak igen kevés emberrel fognak többet behozhatni az országgyűlésbe, mint a jelenlegi választórendszer mellett, mert az ő sikereik nem attól függnek, hogy kapnak-e tömegeket vagy nem — hisz ilyenekkel úgyis rendelkeznek — de attól, hogy mennyire sikerül, intelligenciájukat a nemzetiségi ügynek megnyerni. Nem hihető, hogy éppen az általános választójog, mely a nemzetiségi többségű kerületeket csökkenteni fogja, volna az az intézkedés, a mely egy lökéssel az egész nemzetiségi intelligenciát a nemzetiségi agitáció karjaiba lökné — ellenkezőleg, azok a mérséklő és gátló befolyások, melyek eddig az államot vezető magyarság érdekében érvényesültek, meg fognak maradni a jövőben is. Igaz ugyan, hogy az utolsó évek folyamán, részben a magyar politikai pártok meddő harcjai, részben egyéb okok következtében a nemzetiségi intelligenzia nagyobb mértékben állt a nemzetiségi propaganda szolgálatába, mint azelőtt, de ez az általános választójog kérdésének megítélésével közömbös, mert ha a nemzetiségi intelligenzia ezen elpártolása ily rohamosan halad előre, mint az utolsó években, akkor a kerületek mind nagyobb és nagyobb számban a jelenlegi választórendszer mellett is nemzetiségi képviselőket fognak az országgyűlésbe küldeni; nem sokkal kevesebbet, mint az általános választójog mellett.

Ha tehát fel is tesszük, hogy az általános választójog itt-ott fel fog szabadítani és meg fog erősíteni oly befolyásokat, a melyek a nemzetiségi agitáció szolgálatában állnak, ez az átalakulás nem lesz oly katasztrofális jellegű, hogy rögtön 100—150 nemzetiségi képviselőtől kellene tartanunk. Valószínűleg általános választójog esetén sem kerülne be a képviselő-

házba több mint 20—25 román, 13—14 német, 10—12 tót, és 5—7 szerb képviselőnél, *volna tehát összesen 48—50 nemzetiségi képviselőnk*. Ha tekintetbe vesszük, hogy ezen körülbelül 50 kerület közül 23 (10 román és tót és 13 szász) már most is nem a magyar elem kezében van és hogy új általános választás esetén a fokozódó nemzetiségi propaganda miatt néhány új kerület is feltétlenül el fog veszni a magyarság részére, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy a nemzetiségi képviselők száma még csak megduplázódni nem fog, az általános választójog behozatala esetén.

Még kevésbé fogadhatjuk el azt, hogy Tisza István gróf, a *40 horvát képviselőt* is egyszerűen hozzászámítja a várható nemzetiségi csoporthoz, mely így szerinte 150—200 tagra növekednék. Bár elismerjük, hogy a horvátok politikai magatartása egy erős nemzetiségi pártnak a magyar parlamentben való föltünése által módosulást szenvedne, a horvátok még sem erősítenék a nemzetiségi csoportot, egyszerűen azért, mert azon egész téren, a hol a nemzetiségi súrlódások lefolynak, a belügy, közoktatásügy és iparügy terén, a horvát képviselők a magyar országgyűlésen még csak szavazattal sem bírnak.

De tovább kell mennünk és fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy mi lesz a *jövőben* akkor, ha a nemzetiségi intelligencia csakugyan teljesen és végleg átpártol a nemzetiségi agitációhoz, lemondván még azokról az igen jelentékeny előnyökről is, melyekkel az állammal való jó viszony jelenleg rá nézve jár, és ha »a nemzetiségek átértvén azt, hogy miről van szó, meg fogják taníttatni fiaikat az irni és olvasni tudásra, hogy oly kerületekben is többséget nyerjenek, hol eddig minoritásban vannak«.

Az első eset, a nemzetiségi intelligenciának teljes elpártolása a magyar nemzeti politikától a választójog kérdése szempontjából közömbös. Ha megtörténik, a mi egy-két nemzetedéken belül alig hihető, akkor az általános szavazatjog mellett igaz, hogy bekerülne a parlamentbe 170 nemzetiségi képviselő, de ez esetben a jelen választórendszer mellett is volna nem 170, de 184 nemzetiségi képviselőnk. Ez tehát a dolgon nem változhat.

A második eset, a népmívelődésnek a nemzetiségek körében való emelkedése és az ennek következtében a választók számában beálló növekedés bizonyos körülmények közt igenis aggályos lehet. Ez az aggály azonban aktuálissá csak a második vagy

harmadik nemzedékben mi utánunk fog válni, sőt esetleg még sokkal később, mert hirtelenül nem lehet a választókat megtanítani még az írás s olvasásra sem és ma részben még az iskolák is hiányzanak, a hol az új nemzedék ezt a művészetet megtanulhatná. A míg tehát ezen aggály komolylyá válik, még igen hosszú idő fog eltelni. Ezt az időt fel kell használni eredményes nemzetiségi politikára, a mi alatt nem a divatos sovén nemzetiségi politikát értjük, mely még évszázadok múlva is csak negatív eredményeket szülne, de olyan politikát, mely Deák Ferencz szellemében a nemzetiségeket saját érdekükkel idelfüzi az államhoz és a nemzet hű fiaivá teszi. Ez a politika vagy sikerül, vagy nem. Ha sikerül, akkor még a nemzetiségi szavazatok némi szaporodásától sem kellene félni, ha pedig nem sikerül, akkor úgy is hiábavaló a nemzetiségeknek a politikai jogoktól való elzárása, mert, ha a mi 8 milliónyi nemzetiségünk kultúráilag emelkedik és a politikai jogoktól mégis meg van fosztva, bizonyára fog akkor ezer meg ezer módot találni arra, hogy a 9 milliónyi magyarságtól a politikai jogok megadását kikényszerítse. De ismételjük, hogy oly távoli jövőről van szó, a melyről világos képpel úgysem bírhat senki sem. A mi véleményünk szerint tehát *általános választójog esetén sem fog a nemzetiségi képviselők száma sokkal erősebben szaporodni, mint a hogy szaporodnék a jelenlegi választórendszer fenntartása esetén is*. Ha az a szaporodás, a mi lesz, létrehoz is egy 40 tagból álló nemzetiségi csoportot, (a százszokat alig lehet ide számítani), abban veszély nincs, sőt meg van az a jó oldala, hogy a nemzetiségek a parlamenten belül és annak segítségével fognak jogosult céljaik megvalósítására törekedni és nem a parlamenten kívül és azzal szemben, az izgatás destruktív fegyvereinek felhasználásával. A nemzetiségi veszély tehát szerintünk rémkép, melyet oly komolyan venni nem kell. Egyelőre egyáltalán nem létezik, ha pedig valaha ránk zúdulna, be fog következni ez akkor is, ha általános választójogot adunk, akkor is, ha megtartjuk korlátolt választórendszerünket.

A szabadelvű pártnak október 30-án tartott értekezletén Tisza István gróf részben ismételte, részben kiegészítette azokat az érveket, a melyekkel október elején az általános választójog

ellen síkra szállt. Csak annyiban kell e fejtegetéseivel foglalkoznunk, a mennyiben valami újat tartalmaznak. Hogy a magyar társadalom vezető osztályai érzékkel bírtak az alsó néposztályok sorsa iránt, azt Tisza most is állítja, de most sem bizonyítja, a nemzetiségi veszélyrel pedig ezúttal csak nagy általánosságokban foglalkozik, — erre a két kérdésre tehát többé nem kell kitérnünk. Beszédében a fősúlyt arra fekteti, hogy az általános választójog behozatala parlamentünkben a destruktív irányzatokat erősítené, a mit külföldi példákkal bizonyít, azt állítván, hogy 1. csak ott fejlődött ki mintaszerű parlamentarizmus, a hol a választójog rohamos kiterjesztésétől tartózkodtak, mint Angliában, és hogy 2. az általános választójog mindenütt, hol behozták, megrontotta a parlamentarizmust.

Az angol példával Tisza István gróf igen nagyra van. Diadalmasan mutat reá arra, hogy még az 1832. évi nagy angol választójogi reform is csak 4,2 százalékra emelte fel a választók számát, hogy 1867-ben is csak 8 százalékra emelték Angliában a választók számát, és hogy ma is az összes férfi lakosságnak csak két harmada bír Angliában választójoggal.

A mi az 1832-iki nagy reformot illeti, a melyet fennebb mi is érintettünk, az bizonyító erővel teljességgel nem bír. Igaz, hogy Anglia akkor csak 4¹/₂ százalékra emelte fel a választók számát, holott nálunk a lakosság 15,74 százalékának akarjuk megadni a választójogot. De bármily nagy legyen az eltérés Anglia és Magyarország kulturális állapotai között, a korkülönbséget még sem szabad elfelejtenünk. 1832-ben, 7 évvel az első vasút kiépítése után és 8 évvel az olcsó postatarifa behozatala előtt, a mikor az angol sajtó is igen fejletlen állapotban volt még, az eszmék csak aránytalanul szűkebb körben terjedhettek el, mint ma akár nálunk is. Oly mély rétegekbe, mint ma, a politikai törekvések akkor egyáltalában nem voltak képesek hatni és ezért a választójognak igen nagymérvű kiterjesztése is egyenesen a lehetetlenségek birodalmába tartozott. A fősúly itt igazán nem a statisztikai adatokon, a százalék-számokon fekszik, a melyekről Tisza oly megvetéssel nyilatkozik, ha ellene szólnak, és a melyekkel oly biztosan operál, ha nézeteinek védelmére hozhatja fel. A döntő mozzanat az, hogy az 1832 előtti angol politika éppen úgy a tespedésnek indult, mint ma a mi magyar politikánk, hogy az akkori angol parlament épp oly kevésbé tudott hivatásának magaslatára emelkedni, mint a mi mai magyar parlamentünk, hogy az akkori angol törvény-

hozás épp úgy a teljes tehetetlenség képét mutatta, mint ma a mi magyar törvényhozásunk, hogy akkor az angolok csak a parlament oly jelentékeny felfrissítésével tudtak a bajokon segíteni, mely a választók számát megötszörözte, és hogy ez az eljárás valóban használt is. Ha mi, a kik ugyanazokban a bajokban szenvedünk, tetézve az akkor még ismeretlen obstrukció bajával, segíteni akarunk magukon, ugyanezt a példát kell követnünk, de a változott viszonyoknak megfelelő módon, számot vetve azzal, hogy a mai forgalmi állapotok mellett és azon eszközök mellett, a melyekkel a politikai agitáció ma rendelkezik a népnek aránytalanul nagyobb része bír politikai meggyőződésekkel és nézetekkel, mint 1832-ben akár Angliában is. Merem állítani, hogy az akkori viszonyokat összevetve a maiakkal nagyobb merészség kellett ahhoz, abban az időben Angliában a választók számát 0,9 ről 4,2 százalékra emelni, mint a mennyire szükségünk van nekünk, a mikor a választók számát 6,3-ról 15,7 százalékra akarjuk felemelni.

Komolyabbnak mutatkozik az a tény, hogy Anglia még 1888-ig is lakosságának csak 8 tizedét ruházta fel választójoggal, mert azt el kell ismernünk, hogy a nyolczvanas évek angolországi, és a mostani magyarországi kultúrállapotok összehasonlítása Anglia javára üt ki. Erre vonatkozólag azonban figyelembe kell venni egy döntő fontosságú körülményt, melyet Tisza István gróf ugyan tagad, a melyet azonban mégis mindaddig, míg bizonyítékokat nem hoz fel, megállapítottnak vehetünk. Ez a körülmény az, hogy az angol parlament valóban mindig érzékkel bírt az alsó néposztályok sorsa iránt és hogy alig múlt el ülészak, a melyen e részben a legfontosabb és legalaposabb reformokat nem vitte volna keresztül. Tette ezt, mint maga Tisza István gróf mondja, már abban az időben is, a mikor az angol választók még csak $4\frac{1}{2}$ százalékot tettek ki. A vezető osztályok nagy intelligenciája, modern eszméktől való áthatottsága megmutatta az angol parlamentnek azt az utat, a melyen haladnia kellett, megtermékenyítette tevékenységét és lehetővé tette, hogy a nép meg legyen elégedve parlamentjével. Ily módon lehetővé vált az is, hogy a vezető osztályok megtartsák hatalmukat még akkor is, a mikor másutt a parlamentből kirekesztett tömegek már erővel törekednek érvényesülni. Hisz bármily szűk volt az angol parlamentarizmus alapja, egyetlen eszme sem volt kirekesztve belőle, mert az angol intelligencia körében szószólója akadt minden törekvésnek. De lehet-e bárkinek is össze-

hasonlítania az angol törvényhozás működését a miénkkel? Lehet-e nyugodt lélekkel állítani, hogy a mi parlamentünk is ennyire magaslatán állt hivatásának? A ki ezt a kérdést a magyar parlament javára tudja eldönteni, az tulajdonítson fontosságot az angol példának, mi erre képesek nem vagyunk és meg vagyunk győződve róla, hogy bármint álljanak is a dolgok Angliában, *Magyarországon* a nép érdekei csak akkor lesznek megvédve, ha védelmüket a nép maga veszi kezébe.

Ha így állunk a *mintául* elénk állított példával, hogyan áll már most a dolog azokkal a bizonyos, Tisza István gróf által idézett *elrettető* példákkal?

Tisza két irányban keresi az általános választójognak a parlamentarizmusra gyakorolt káros hatásait: az obstrukziós áramlatok erősítésében és a demagóg irányzatok felülkerekedésében. A mi az obstrukciót illeti, az semmi összefüggésben a választójoggal nincs. Voltak obstrukciók oly államokban, hol a választójog igen korlátolt, és voltak olyan államokban is, hol általános választójog van. Az obstrukció a parlamenti élet belső zavara, melyet kiküszöbölni éppen a liberális politika elsőrendű kötelessége. De másként, mint alkalmas hárszabály megalkotása által, ezt a zavart kiküszöbölni nem lehet. Magyarországra is csak korlátolt értelemben áll az, hogy a szűk mederbe szorított választójog idézte elő az obstrukciót és hogy az általános választójog meg fogja azt szüntetni. Nálunk igenis abból keletkezett az obstrukció, hogy parlamentünkbe új gondolat évtizedeken keresztül be nem hatolhatott, hogy mindig a közjogi apróságok képezték pártküzdelseink ütköző pontját és hogy ez a harc, a melyre minden figyelem koncentrált, annál erőszakosabb formát öltött, minél kisebb volt az eredmény, a melyet el lehetett érni. Hisz a pártküzdelmeknek is van nevelő hatásuk és egy oly országban, melyben kizárólag közjogi kérdéseken veszekednek, az ország ebbe lassankint belenevelődik. Új eszméket kell a parlamentbe hozni és ennek csak egy módja van, az általános választójog behozatala. Ezzel *a mi* obstrukcióink főoka meg fog szünni, a mi nem zárja ki, hogy más okokból újabb obstrukció ne keletkezzék, mindaddig, a míg alkalmas hárszabályt megteremteni nem sikerült.

A mi azokat a példákat illeti, a melyekre Tisza a demagógia veszélyének bizonyítására idéz beszédében, ezek helyt nem állnak. Franciaország, Németország és Ausztria az a három állam, a melyre Tisza hivatkozik. A mi *Franciaországot* illeti,

szerinte ott ma az általános választójog mellett a francia társadalom színe-java lezorzult a vezetésből. Nem tudjuk, milyen elemekre czéloz Tisza. De azt igenis tudjuk, hogy Franciaországnak egy cseppet sincs oka panaszkodnia az általános választójog fölött; lehet, hogy turbulens elemek is bekerültek az általános választójog révén a francia kamarába, de e részben számot kell vetni a francia nép sajtáságos heves véralkatával is. Ezeknek a tüneteknek daczára is a francia törvényhozás oly gazdagon látja el az egész világot termékenyítő eszmékkel, hogy valóban igazságtalanság vele lenézően banni. Franciaország mindenestre jobban van megelevedve mai parlamentjével, mint volt az óvatos liberális elméletek alapján — valószínűleg Tisza István gróf szájaíze szerint — megkonstruált Lajos Fülöp korabeli parlamentjével. *Németországban* pedig elvitázhatlan ugyan, hogy az általános választójog a szocziáldemokratákat és klerikálisokat nagyra növelte, de éppen ezeknek a végleteknek küzdelme a közéletre annyira megtermékenyítőleg hat, hogy az óvatos, kissé nemzeti; s kissé liberális politika, a mely mindig félmegoldásokat kereső önző osztálypolitika volt és a mely az általános választójog előtt: Németországban impotenciájának oly szomorú képét adta, erre soha nem lett volna képes. A mi *Ausztriát* illeti, hol az ötödik kúriában általános választójog alapján, Tisza szerint, a radikális, destruktív elemek kerülnek be többségben, ott nincs általános választójog. Az osztrák választójog öt kúriát ismer. A nagybirtokosok a választók 0,7 százalékát képezik és mégis a képviselők 20 százalékát választják; a kereskedelmi kamarák a választók 0,1 százalékát képviselik és a képviselők 4,97 százalékát választják; a városok a választók 6,97 százalékával 27,73 képviselőt, a falusi községek a választók 22,36 százalékaival 30,34 százalék képviselőt küldenek — az általános választójog alapján alakított ötödik kúriában pedig a választók 70,59 százaléka csak 17 százalék képviselőt választ. E bonyolódott választási rendszerben az általános választójog egyetlen jó oldala nem érvényesülhet; ott e rendszer nem hathat engesztelőleg és nem válhat az országban létező áramlatok legfőbb küzdőterévé. Ellenben azzal, hogy egy külön kúriát általános választójoggal ruházott fel, Ausztria lehetővé tette azt, hogy a hatalomból kizárt tömeg tehetetlen dühében a mandátum által nyújtott hatalmas fegyvert is arra fordíthatja, hogy a létező állapotokat felforgassa. Ha tiszta általános választójog lesz

Ausztriában, akkor fogjuk meglátni, hogy ez nem fog-e heves párttusák és extrem elemeknek a parlamentbe való bejutása daczára is termékenyítőleg és gyógyítólag hatni Ausztria köz-állapotaira.

A külföldi példák sem győznek meg tehát bennünket az általános választójog helytelen voltáról. Az az elmélet, melyet Tisza hirdet, a mikor azt követeli, hogy csak a föltétlenül művelt osztályok döntsenek az ország sorsa felett, ma leszorult már jóformán a tudományban is és még inkább az életben. Hamarjában csak egy újabb munkát találunk, a mely némi rokonságot mutat Tisza István grófnak a választójogról előadott tanaival. Ebben a könyvben találjuk a következő Tisza eszme-menetének megfelelő passzusokat:

»A történelem bizonyítja, hogy a leglényegesebb, a legtermékenyebb és a legmaradandóbb reformok emelkedett eszméktől és mély tudománytól vezetett kisebbségeknek köszönhetik létüket, és hogy a választójog kiterjesztésével a politikai eszmék színvonala süllyed, a közvélemény pedig a választók tömegében eldurvul és elfajul... A tömegeknek általánosítások iránti hajlamát haszonnal aknázhatják ki a hatalomra vágyó politikusok. A könnyűség, a melylyel a tömeg közhelyek által elragadtatja magát, mindenütt a közvélemény nagy demoralizációjára és a nemzetek politikai érzékének elgyöngítésére vezet.«

A ki ezeket mondja, az nem más, mint Pobjedonoscew, az orosz szent synodus főprokurátora, az orosz reakció vezére.*

Vajjon nem megdöbbenő-e a magyar *szabadelvű* pártra és annak vezérére, hogy ily társaságban találják magukat?

Gratz Gusztáv.

* L. P. Pobédonostzeff; Questions religieuses, sociales et politiques. Paris, 1897. p. 31.